

บทที่ 2,

นางเอกในนาฏยศาสตร์

1. นาฏยศาสตร์

นาฏยศาสตร์ เป็นตำราการละครที่เก่าแก่มากเล่มหนึ่งของอินเดียที่หาหลักฐานที่แน่ชัดมายืนยันไม่ได้ว่า ใคร เป็นผู้แต่งและแต่งเมื่อใด ตามหลักฐานที่ท่านผู้รู้ได้สืบค้นและสันนิษฐานไว้ ท่านผู้รู้ส่วนมากลงความเห็น ว่า ภรตมุนีเป็นผู้แต่ง ¹ ด้วยเหตุผลว่าในนาฏยศาสตร์มีชื่อ ภรตปรากฏอยู่ในลักษณะเป็นผู้เล่าเรื่องนาฏยเวทที่ใดเล่าเรียนมาจากพระพรหมให้มุนีทั้งหลายซึ่งมีพระอาเตรยมุนีเป็นประมุขฟัง ² ส่วนเวลาแต่งนาฏยศาสตร์นั้น มีผู้รู้หลายท่านได้พยายามศึกษาและมีความเห็นแตกต่างกันไป ³ อย่างไรก็ตาม

---

¹ P.V.Kane, History of Sanskrit Poetics 4th ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1971), p.27. ; M.A.Winternitz, A History of Indian Literature Vol.III, part 1, translated from the German by Subhadra Jha, 2d ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1977), pp.7-8.

² Nāt., Vol.I, I.2-3.

³ เช่น Paul Regnaud หลังจากได้ศึกษาสำนวนภาษาและฉันทลักษณ์ในนาฏยศาสตร์แล้วมีความเห็นว่า นาฏยศาสตร์อาจจะแต่งประมาณศตวรรษที่ 1 ก่อนคริสตกาล Haraprasad Shastri มีความเห็นว่านาฏยศาสตร์จะต้องแต่งประมาณศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาลและ Manomohan Ghosh หลังจากได้ศึกษาศัพท์ที่ใช้ในนาฏยศาสตร์แล้วลงความเห็นว่านาฏยศาสตร์ควรจะต้องแต่งระหว่างศตวรรษที่ 5 และศตวรรษที่ 3 ก่อนคริสตกาล ดู Nāt., Vol.I, intro., pp. liv-lxv.

จากการศึกษาหาหลักฐานจากงานเขียนต่างๆที่กล่าวพวกพืดถึงนาฏยศาสตร์แล้ว สรุปได้ว่า ปรตมนี้จะต้องแก่งนาฏยศาสตร์ไม่ช้าไปกว่า ค.ศ.300¹ หนึ่งเมื่อเทียบเวลาแก่งนาฏย- ศาสตร์กับเวลาที่กาลิหาสมีชีวิทอยู่ กล่าวได้ว่า นาฏยศาสตร์ต้องแก่งก่อนเวลาที่กาลิหาสมี ชีวิทอยู่ วินเคอร์นิทซ์กล่าวว่า "กาลิหาสไม่เพียงแต่จะกล่าวพวกพืดถึงนาฏยศาสตร์เท่านั้น แต่เขารู้ควยว่าปรตเป็นผู้วางระเบียบแบบแผนของการละคร" ² ในงานประพันธ์ของ กาลิหาสมีกล่าวพวกพืดถึงนาฏยศาสตร์อยู่หลายตอน เช่น ในบทละครเรื่องวิกิรโมรวคีย ในองก์ที่ 2 โสลกที่ 18 ซึ่งอ้างถึงปรตว่าเป็นผู้สอนและเป็นผู้จัดการแสดงละครบนสวรรค์ ซึ่งตรงกับตำนานในอธยายที่ 1 ของนาฏยศาสตร์และอ้างถึงรส 8 รสซึ่งตรงกับจำนวนรส ที่กล่าวถึงในอธยายที่ 6 โสลกที่ 15 ของนาฏยศาสตร์ควยและแม่ในงานประพันธ์อื่นๆของ กาลิหาส เช่น กุมารสมภพ³ และ รฆุวงศ์ ⁴ ก็มีใจความบางตอนที่พอจะสันนิษฐานได้ว่ามี ความสัมพันธ์กับนาฏยศาสตร์ นอกจากนี้ Manomohan Ghosh ยังได้วิเคราะห์ออกมา ให้เห็นว่า นาฏยศาสตร์นั้นแก่งก่อนสมัยของ ภาส⁵ ซึ่งเป็นกวียุคก่อนกาลิหาส ⁶หลักฐาน เหล่านี้ย่อมยืนยันได้ว่า นาฏยศาสตร์จะต้องแก่งก่อนสมัยของกาลิหาสแน่นอน

¹P.V.Kane, History of Sanskrit Poetics...,pp.43-7.

²M.A.Winternitz, History of Indian Literature Vol.III,part I,p.11.

³P.V.Kane, History of Sanskrit Poetics...,p.21.

⁴P.V.Kane, History of Sanskrit Poetics...,p.43.

⁵Nāt.,Vol.I,intro.,pp. lxiv-lxv.

⁶กาลิหาสได้กล่าวถึง ภาสในฐานะกวีผู้มีชื่อเสียงมาก่อนไว้ในบทปรัศทาวนาซึ่ง เป็นบทเกริ่นนำเรื่องของบทละครเรื่องมาลวิกาคณิมิตร กุ Māl.,I,p.1.

2. นางเอกในนาฏยศาสตร์

นาฏยศาสตร์เรียกนางเอกว่า "นായിกา" ซึ่งแปลตามรูปศัพท์ว่า หญิงผู้นำ นางเอก เป็นตัวละครที่มีบทบาทเด่นที่สุดของฝ่ายหญิงและมีความสำคัญเหมือนพระเอก¹ สำหรับคุณสมบัติของนางเอกนั้นในนาฏยศาสตร์ไม่ได้กล่าวถึงไว้ แต่ในตำราการละคร ยุคหลังเช่น ทศรूप เป็นคน² ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของนางเอกไว้ด้วยนาฏยศาสตร์ได้กล่าวถึงนางเอกไว้ 2 ประเด็นคือ กล่าวถึงอสังการของนางเอกประเด็นหนึ่ง และกล่าวถึงประเภทของนางเอกอีกประเด็นหนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

¹A.B.Keith, The Sanskrit Drama in its Origin, Development Theory and Practice (London : Oxford University Press, 1970), p.308.

²Das., II, 24. ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของนางเอกว่า มีคุณสมบัติเหมือนพระเอก และ Das., II, 1. ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของพระเอกว่า พระเอกคือผู้ที่มีตระกูลดี (วินิต), มีเสน่ห์(มธุร), เป็นคนใจกว้าง (ตฺยาคี), มีความคล่องแคล่ว (ทญ), พุคจา ออนโยน (ปฺริยวท), เป็นที่รักของคนทั่วไป (รทฺทโลก), ชื่อตรง (ศฺจ), พุคเกง (วางฺม), เป็นเชื้อสายของผู้มีชื่อเสียง (รทฺทวศ), มีความตั้งใจมั่น (สฺถิร), อยู่ในวัยหนุ่ม (ยฺว), เฉลียวฉลาด (พฺทฺธิ), ชอบทำงาน (อฺคฺสาท), ความจำดี (สฺมฤติ), รอบรู้ (ปฺรชฺญา), เก่งในศิลปะต่างๆ (กลา), เชื้อมั่นในตนเอง (มานสมนฺวิต), กล้าหาญ (ศฺร), มีอำนาจ (ทฤช), มีชื่อเสียง (เตชฺสฺวี), เข้าใจ ศาสตร์ทุกสาขา (ศาสฺตฺรจฺญ), และมีคุณธรรม (ชารมิก)

2.1 อสังการของนางเอก

อสังการ แปลตามรูปศัพท์ว่า เครื่องประดับ ในที่นี้ อสังการของนางเอก หมายถึง สิ่งที่ส่งเสริมความงามตามธรรมชาติที่ปรากฏอย่างเด่นชัดที่ใบหน้าและเรือนร่างของหญิงสาว ผู้เชี่ยวชาญด้านการละครถือว่า อสังการของนางเอกนี้เป็นที่อาศัยอยู่ของภาวะ(อารมณ์) ¹ ที่ปรากฏอยู่ในบทละครและที่จะแปรสภาพไปเป็นรส ² อสังการของนางเอกมี 3 ประการ ได้แก่ อังคชา(องคชา) ได้แก่อสังการที่เกิดที่กาย, สุวาภาวิกา (สุวาภาวิกา) ได้แก่อสังการที่เป็นไปเองตามธรรมชาติและ อยัคณฑชา(อยัคณฑชา) ได้แก่ อสังการที่เกิดขึ้นและเห็นได้ง่าย ³

2.1.1 อังคชา ได้แก่อสังการที่เกิดที่กายมี 3 ประการคือ

2.1.1.1 ภาวะ(ภาว) คือการแสดงความรู้สึกภายในใจที่แปรเปลี่ยนไปเนื่องจากความรัก ⁴

2.1.1.2 หวาะ(หาว)เป็นการแสดงความในใจออกมาให้เห็นด้วยอาการที่แสดงความรักมีการเปลี่ยนแปลงของ ตา คิ้ว และคอ ⁵

¹Nāt., Vol. I, XXIV, 4.

²ดูรายละเอียดเรื่องรสใน Daś., IV, 1.

³Nāt., Vol. I, XXIV, 5. Daś., II, 49. & Sāh., III, 129. แบ่งอสังการของนางเอกเป็น 3 ประการเหมือนนาฏยศาสตร์

⁴Nāt., Vol. I, XXIV, 9, Daś., II, 50. & Sāh., III, 130. อธิบายเหมือนกันว่า เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นครั้งแรกในใจที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงมาก่อน

⁵Nāt., Vol. I, XXIV, 10. Daś., II, 51 & Sāh., III, 131. อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

2.1.1.3 เหลาะ (เหลธา) คือ อาการที่แสดงออกมาอย่างฉับพลัน
เนื่องมาจากความรักภายในใจ¹

2.1.2 สวาภาวิกา คือ อังการที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ มี 10 ประการ
คือ

2.1.2.1 ลีลา (ลีลา) คือ การดัดแปลงพฤติกรรมของคนรักโดยทาง คำพูด
กิริยาท่าทางและการแต่งหน้าซึ่งง ความและไค้แรงบันดาลใจจากความรัก²

2.1.2.2 วิลาสะ (วิลาส) คือ การเปลี่ยนแปลงท่ายืน ท่า นั่ง ท่าเดินและ
การเคลื่อนไหวมือ ยักคิ้วและชำเลื่องตาเมื่อเห็นคนรัก³

2.1.2.3 วิจิตติ (วิจิตติ) คือ ความงามอันเกิดจากการประดับตกแต่ง
ด้วยมาลัย เสื้อผ้า เครื่องประดับและเครื่องลูบไล้ต่างๆ อย่างไม่ระมัดระวัง⁴

2.1.2.4 วิกรมะ (วิกรม) คือ ความสับสน ของสิ่งต่างๆ
เช่น คำพูด ท่าทาง เสื้อผ้า และธรรมชาติของร่างกายที่เกิดจากความมีเมมา
ความหลงใหลคลั่งใคล้และความยินดี⁵

¹Nāt., Vol. I, XXIV, 11. Daś., II, 52 และ Sāh., III, 132 อธิบาย
ไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

²Nāt., Vol. I, XXIV, 14. Daś., II, 60 และ Sāh., III, 140 อธิบาย
ไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

³Nāt., Vol. I, XXIV, 15. Daś., II, 61 อธิบายว่า เป็นลักษณะกิริยาท่าทาง
ที่เปลี่ยนแปลงโดยทันที Sāh., III, 141 อธิบายว่า หญิงสาวแสดงลักษณะท่าทางเหล่านั้น
ออกมาเมื่ออยู่ต่อหน้าคนรัก

⁴Nāt., Vol. I, XXIV, 16 Daś., II, 62 และ Sāh., III, 142 อธิบาย
ไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁵Nāt., Vol. I, XXIV, 17 Daś., II, 63 อธิบายว่า เป็นการประดับพิศ
พลาต่างๆด้วยความรีบเร่ง ส่วน Sāh., III, 147 อธิบายว่า เป็นการประดับร่างกายอย่าง
พิศพลาต่างๆด้วยความเร่งรีบเพราะความถือคี้ใจในโอกาสที่คนรักมาหาเป็นต้น

2.1.2.5 กิลกัญจิตะ (กิลกัญจิต) คือการแสดงอาการต่าง ๆ ที่มี ร้องไห้ ก้าว โกรธ หมกสดี ทุกข์ใจ เหงื่อออก ออกมาพร้อมๆกันหลายครั้ง เนื่องจากความดีใจ ¹

2.1.2.6 โมกฏายิตะ (โมกฏายิต) คืออาการที่สตรีแสดงออกมาให้เห็นว่า กำลังคิดถึงคนรักในลักษณะต่างๆ เช่น การแสดงอาการเลียนแบบคนรัก หรือแสดงท่าทาง อันน่ารักออกมา เมื่อมีใครกล่าวพาดพิงถึงคนที่ตนรัก ²

2.1.2.7 กุฏุมิตะ (กุฏุมิต) คือการแสวงหาเป็นโกรธ เนื่องมาจาก ความดีใจหรือ ภูมิใจเมื่อคนรักแคะผม สัมผัสหน้าอก และ ริมฝีปาก เป็นต้น ³

2.1.2.8 พิพโปก (พิพโปก) คือการที่สตรีทั้งหลายกระทำเป็นว่าไม่สนใจ ใยดี เพราะคนมี ความภาคภูมิใจหรือหยิ่ง ⁴

¹Nāt., Vol. I, XXIV, 18. Daś., II, 64 อธิบายไว้เหมือนกับนาฏยศาสตร์ แต่ sāh., III, 144 อธิบายว่า อาการเหล่านั้นเกิดขึ้นจากความดีใจที่ได้พบคนที่ตนรักที่สุด

²Nāt., Vol. I, XXIV, 19. Daś., II, 65. อธิบายไว้เหมือนกับนาฏยศาสตร์ แต่ sāh., III, 145. อธิบายต่างออกไปว่า หลอนจะแสดงออกด้วยการเกาหู เป็นต้น

³Nāt., Vol. I, XXIV, 20. Daś., II, 66 อธิบายไว้เหมือนกับนาฏยศาสตร์ ส่วน sāh., III, 146 มีอธิบายต่างออกไปว่า มีการแสดงออกด้วยการสั่นศีรษะหรือ โบกมือห้าม

⁴Nāt., Vol. I, XXIV, 21. Daś., II, 67. อธิบายไว้เหมือนกับนาฏยศาสตร์ ส่วน sāh., III, 143 ไซกัพทว่า วิวโวก และอธิบายไว้เหมือนนาฏยศาสตร์

2.1.2.9 ลลิตะ(ลลิต) คือท่าทางการทอมือ เท้า หรือ อวัยวะอื่น รวม
ถึงอาการที่แสดงออกทาง คิ้ว ตา และริมฝีปากที่นุ่มนวลน่ารักของสตรี¹

2.1.2.10 วิหฤตะ(วิหฤต) คือ การที่หญิงสาวไม่ยอมพุดแม่เมื่อได้โอกาส
ที่ควรพุดเพราะมีความละอาย หรือแสร้งทำว่าละอาย²

2.1.3 อัยตันชา คือ อสังการที่เกิดขึ้นและเห็นได้ง่าย มี 7 ประการ
คือ

2.1.3.1 โศภา (โศกา) คือความงาม ของสตรีที่ประดับด้วย รูปร่าง
ที่สมส่วน อยู่ในวัยสาวและมีเสน่ห์น่ารักซึ่งปรากฏภายหลังจากการชื่นชมกับความรัก³

2.1.3.2 กานติ (กานูติ)คือ ความงามที่เกิดขึ้นเพราะความปรารถนาใน
คนรัก⁴

2.1.3.3 ทิปติ (ทีปติ) คือ ความงามที่ส่งประกายสดใสมากกว่ากานติ
เกิดขึ้นเพราะมีความปรารถนาในคนรัก⁵

¹ Nāt., Vol. I, XXIV, 22 ทั้ง Das., II, 68 และ Sāh., III, 148 อธิบาย
ไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

² Nāt., Vol. I, XXIV, 23. Das., II, 69 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏย-
ศาสตร์ ส่วน Sāh., III, 150 ใช้คำว่า วิหฤต และอธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

³ Nāt., Vol. I, XXIV, 25. ทั้ง Das., II, 53 และ Sāh., III, 133 อธิบาย
ไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁴ Nāt., Vol. I, XXIV, 26 ทั้ง Das., II, 54 และ Sāh., III, 134
อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁵ Nāt., Vol. I, XXIV, 26 ทั้ง Das., II, 56 และ Sāh., III, 135
อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

2.1.3.4 มารุริยะ (มารุรย) คือความงามในการเคลื่อนไหวใน -
ทุกสภาพ. โดยเฉพาะในด้าน ทิบัติ และ อธิยะ ¹

2.1.3.5 ไทรยะ (ไทรย) คือธรรมชาติของจิตที่ไม่หุนหันพลันแล่นและ
ไม่ได้อวคในเรื่อใดๆ ²

2.1.3.6 ปราศัลยยะ (ปราศลย) คือความเป็นผู้ไม่สะทสะถ้านในการ
พูดและการกระทำ ³

2.1.3.7 เอาทารยะ (เอาทารย) คือท่วงทีที่สุภาพในทุกสถานการณ์ ⁴

2.2 ประเภทของนางเอก

ในนาฏยศาสตร์มีวิธีการจำแนกนางเอก 2 วิธีคือ พิจารณาตามสภาพ
แวดล้อมและเงื่อนไขเมื่อมีความสัมพันธ์กับพระเอก วิธีหนึ่ง และ พิจารณาจากฐานะที่เป็น
อยู่ในสังคมอีกวิธีหนึ่ง และยังแบ่งประเภทย่อยออกไปอีกหลายประเภท ดังนี้

¹Nāt., Vol. I, XXIV, 27. Daś., II, 55 อธิบายไว้เพียงว่า คือความ
ไม่มากไม่น้อยเกินไป ส่วน Sāh., III, 136 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

²Nāt., Vol. I, XXIV, 28 ทั้ง Daś., II, 59 และ Sāh., III, 139
อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

³Nāt., Vol. I, XXIV, 29 ทั้ง Daś., II, 57 และ Sāh., III, 137
อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁴Nāt., Vol. I, XXIV, 29. Daś., II, 58 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏย-
ศาสตร์ส่วน Sāh., III, 138 อธิบายไว้เพียงว่า เป็นผู้วินัยทุกเมื่อ

2.2.1 นางเอกที่พิจารณาตามสภาพแวดล้อมและเงื่อนไขเมื่อมีความสัมพันธ์กับพระเอก แบ่งได้ 8 ประเภทคือ

2.2.1.1 วาสกสัชชา (วาสกสชฺชา) คือ นางเอกผู้มีความสุขใจเพราะเผ้าคอยที่จะได้รับความเพลิดเพลินในความรัก จึงประทับตบแต่งตัวในเวลาที่จะพบปะกัน¹

2.2.1.2 วิโรหคกัณฐิกา (วิโรหคกณฺฐิกา) คือ นางเอกผู้ที่คนรักไม่กลับมาเนื่องจากไปติดพันอยู่กับงานอื่นๆอีกมากมายและหลงเศร้าใจที่คนรักไม่กลับมา²

2.2.1.3 สวาธীনภรรตฤกา (สวาธীনภรตฤกา) คือ นางเอกผู้ผูกมัดใจคนรักให้อยู่เคียงข้างได้ด้วยความสมบัติที่น่าวรักและด้วยการปรนนิบัติให้ถูกใจ³

2.2.1.4 กลหานทรিকা (กลหานทรিকা) คือ นางเอกที่มีความระอาใจเพราะคนรักจากไปและไม่กลับมาเนื่องจากการวิวาทหรือการทิ้งหวง⁴

¹Nāt., Vol. I, XXIV, 212. Daś., II, 38 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์ส่วน Sāh., III, 124 อธิบายต่างออกไปว่า ตกแต่งทั้งกายและบ้านเรือนเพื่อรับรองคนรักที่นั้นว่าจะมา

²Nāt., Vol. I, XXIV, 213. Daś., II, 39 อธิบายต่างออกไปว่า มีความอาลัยและรอคอยคนรักผู้ไม่เคยชวนเคียงใจกันมาก่อน ส่วน Sāh., III, 125 อธิบายไว้คล้ายกับนาฏยศาสตร์ว่า คือสตรีที่คนรักตั้งใจไว้ว่าจะมาพบแต่บังเอิญไม่ได้มาพบหลงจึงทุกข์ใจที่คนรักไม่มา

³Nāt., Vol. I, XXIV, 214. ทั้ง Daś., II, 37 และ Sāh., III, 116 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁴Nāt., Vol. I, XXIV, 215. Daś., II, 41 อธิบายว่า นางผู้รู้สึกเสียใจหลังจากทำให้คนรักจากไปเพราะความไม่อดทนของตน Sāh., III, 121 อธิบายว่าสตรีผู้ขี้โลภคนรักผู้แม้จะรู้จักเอาอกเอาใจไป ด้วยความโกรธ ต่อมาภายหลังจึงรู้สึกเสียใจ

2.2.1.5 ชัณฑิตา (ชณฺฑิตา) คือนางเอกที่คนรักไปผูกพันกับหญิงอื่น ไม่กลับมาอยู่ด้วยกันเหมือนเคย มีความทุกข์ใจที่คนรักไม่กลับมา¹

2.2.1.6 วิประลัพธา (วิปฺรลพฺธา) คือนางเอกที่คนรักไม่มาหาด้วยความจงใจภายหลังจากที่ได้มาพบและให้สัญญาไว้²

2.2.1.7 โปริชิตภรรตฤกา (โปริชิตภรฺตฤกา) คือ นางเอกที่ปล่อยผมให้ยาวสยายไว้ เนื่องจากคนรักไปหาชู้ระสำคัญในต่างแดน³

2.2.1.8 อภิสาริกา (อภิสาริกา) คือ นางเอกที่มีใจผูกพันในชายคนรัก ้วยความหลงใหลคลั่งไคล้และไม่มีความระอายในการที่จะไปไห้คนรัก⁴

2.2.2 นางเอกที่พิจารณาจากฐานะที่เป็นอยู่ในสังคม ในนาฏยศาสตร์จำแนกไว้ 4 ประเภทคือ

2.2.2.1 พิพชา (พิพฺชา) คือสตรีผู้มาจากสวรรค์

2.2.2.2 นฤปคินี (นฤปคินี) คือ มเหสีของพระราชา

2.2.2.3 กุลสตรี (กุลสตรี) คือสตรีผู้มีชาติตระกูล

2.2.2.4 คณิกา (คณิกา) คือ หญิงงามเมือง⁵

¹Nat., Vol. I, XXIV, 216 ทั้ง Das., II, 40 และ Sāh., III, 117 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

²Nat., Vol. I, XXIV, 217 ทั้ง Das., II, 42 และ Sāh., III, 122 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

³Nat., Vol. I, XXIV, 218 ทั้ง Das., II, 43 และ Sāh., III, 123 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁴Nat., Vol. I, XXIV, 219 ทั้ง Das., II, 44 และ Sāh., III, 118 อธิบายไว้เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์

⁵Nat., Vol. II, XXXIV, 25-7 ทศรูป และ สาทิตยทรรปณะจำแนกประเภทนางเอกด้วยวิธีที่แตกต่างจากนาฏยศาสตร์ ดู บทที่ 4 ของวิทยานิพนธ์นี้

3. ภาษาที่นางเอกใช้ในบทละคร

นาฏยศาสตร์ได้กำหนดภาษาที่ตัวละครใช้พูดต่างกันออกไปตามฐานะของตัวละครคือ กำหนดให้ พระเอกพูดภาษาสันสกฤต¹ และกำหนดให้สตรี ผู้ชายต่ำศักดิ์และเด็ก² พูดภาษาปรากฤต³ อนึ่งภาษาปรากฤตที่ใช้พูดนั้นยังมีแตกต่างกันออกไปอีก

¹ Nāṭ., Vol. I, XVIII, 31. Daś., II, 97. กำหนดให้ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาพูดของชนชั้นสูงทั่วไปรวมถึงนักบวชสตรี มหาเทวีด้วย ใน sāh., VI, 443. อธิบายเพียงว่า ชนชั้นสูงพูดภาษาสันสกฤต

² Nāṭ., Vol. I, XVIII, 35. Daś., II, 98 อธิบายเพียงว่า ภาษาปรากฤตเป็นภาษาของสตรี ส่วน sāh., VI, 443. จำแนกภาษาปรากฤตย่อยออกไปอีกตามฐานะของตัวละครเลยทีเดียว

³ ภาษาปรากฤต เป็นภาษาในยุคกลางของภาษาอินโด-อารยันซึ่งมี 3 สมัยคือ

1. ปรากฤตสมัยเก่า เช่น ภาษาบาลีที่ใช้เขียนงานทางพุทธศาสนา เป็นต้น
2. ปรากฤตสมัยกลาง ได้แก่ ภาษาปรากฤตที่ใช้ในบทละคร เช่น ภาษาเศารเสนี ภาษามหาราษฎรี ภาษามาคธี เป็นต้น
3. ปรากฤตสมัยหลัง เป็นภาษาพูดที่นักไวยากรณ์ได้แก้ไขให้ใช้แบบเดียวกันหมด เมื่อภาษาปรากฤตที่ใช้พูดในบทละครนั้นเป็นภาษาที่ล้ำสมัย กระจายละเอียดยใน

A.C. Woolner, Introduction to Prakrit (Varanasi : Bharatiya Vidya Prakashan, 1972), pp. 1-2.

หลายภาษา ตัวละครที่พูดภาษาปรากฏก็พูดด้วยภาษาปรากฏต่างๆแตกต่างกันไปอีก ตามฐานะและถิ่นที่อยู่ของตัวละครนั้นๆ ¹ สำหรับนางเอกและสตรีโดยทั่วไปพูดภาษา เคารเสนี ²

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Sāh., VI, 443. ไถ่กล่าวถึงภาษาที่ตัวละครต่างๆ พูดไว้อย่างละเอียด

² Nāt., Vol. I, XVIII, 50. Daś., II, 98. กำหนดให้ภาษาเศรเสนี เป็นภาษาพูดของผู้ชายคำศักดิ์ ส่วน Sāh., VI, 443. กำหนดให้สตรีพูดภาษาเศรเสนี เช่นเดียวกับนาฏยศาสตร์และยังเพิ่มเติมอีกว่า ในบทขับร้องหญิงสาวจะใช้ภาษามหาราชฎี